

Секція 2

Реформування правоохоронної і судової систем: український і зарубіжний досвід

Section 2

Reforming of law enforcement and judicial systems: Ukrainian and foreign experience

*Герасимчук К.
студентка магістратури юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., викладач кафедри
кримінального права та процесу ТНЕУ Кравчук М.Ю.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Статтею 51 Кримінального кодексу України визначено види покарань, одним з яких є довічне позбавлення волі. Цей вид покарання є найвищою мірою покарання в Україні, що прийшла на заміну смертній карі. Застосовується довічне позбавлення волі як основний вид покарання, може призначатись як самостійно, так і в поєднанні з додатковими покараннями.

Відповідно до ч. 1 ст. 64 КК України: «Довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк»[4].

Введення терміну «позбавлення волі» має принципово важливе значення, оскільки дозволяє точніше регулювати різні сторони суспільних відносин, що виникають при виконанні покарань кримінально-виконавчого характеру, і ще раз підкреслити, що гарантовані Конституцією України права і свободи багато в чому зберігаються навіть у тому випадку, коли особа засуджена за злочин, відбуває покарання у місцях позбавлення волі [2, с. 62].

Більшості науковців вважають такий вид покарання ефективним способом у боротьбі зі злочинністю в Україні. Проте є вчені, які висловлюють з даного приводу іншу думку: одні з них виступають проти застосування такого виду покарання взагалі, інші вважають за доцільне застосовувати його тільки для чоловіків.

Фактично рівень комплексного вивчення проблем виконання покарання у виді довічного позбавлення волі є досить низьким. Перші розробки, пов'язані з питанням виконання покарання у виді довічного позбавлення волі, мали більш громадський (суспільний) характер, не науковий, і з'являлися вони почали лише наприкінці ХХ століття.

Схиляючись до довічного позбавлення волі, О. В. Беца звертав увагу на те, що ефективність смертної кари як виду покарання досить низька. Він стверджував, що за результатами досліджень ООН не було встановлено стабільного зв'язку між збільшенням випадків застосування смертної кари і зменшенням рівня злочинності у країні. Навпаки, чим менше застосовувалася

ця міра покарання, тим менше вчинялося злочинів, за які вона передбачалася. Вчений зазначав, що жорстокість з боку держави породжує жорстокість з боку громадян. Тому перспективу, що відповідає проголошеному Конституцією України статусу справедливої, правової та соціальної держави, він вбачає саме у довічному позбавленні волі [1].

На думку Л.О. Мостепанюк, довічне позбавлення волі – це найтяжчий вид основних покарань, що полягає в довічній (пожиттєвій) ізоляції особи, визнаної судом винною у вчиненні особливо тяжкого злочину, від суспільства у спеціальних кримінально-виконавчих установах [5].

Робилися спроби знайти відповідь на питання стосовно звільнення засуджених до довічного позбавлення волі шляхом аналізу зарубіжної практики, як, наприклад, це спробував зробити Б. О. Кириць. Він зазначає, що хоча покарання у виді довічного позбавлення волі і передбачає позбавлення засудженого свободи довічно (безстроково), насправді таким (довічним або безстроковим) воно є не завжди. Це пов'язано з тим, що до засуджених до довічного позбавлення волі може застосовуватися:

- пом'якшення (зменшення (зниження) строку) цього покарання (як приклад автор наводить положення Кримінального кодексу КНР);

- заміна цього покарання позбавленням волі на певний строк (така формула передбачена законодавством багатьох європейських країн);

- умовно-дострокове (умовне, дострокове) звільнення від відбування цього покарання. Кожна країна, яка передбачає покарання у виді довічного позбавлення волі, по-різному вирішує питання про можливість застосування інституту умовно-дострокового звільнення. Узагальнюючі підстави такого звільнення автор виділяє такі: 1) відбування засудженим встановленого строку покарання; 2) виправлення засудженого; 3) інші передбачені законом підстави [3].

Враховуючи зміст статей 50, 63, 64 Загальної частини КК України і тих статей Особливої частини КК України, які передбачають застосування даного виду покарання, ми погоджуємось із цим визначенням, оскільки зазначений вид покарання, на нашу думку, є тим заходом примусу, який застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні умисного особливо тяжкого злочину і полягає у безстроковій ізоляції засудженого від суспільства шляхом тримання його у спеціально призначених для цього кримінально-виконавчих установах.

Слід зазначити те, що хоча досліджуваний вид покарання і називається довічним позбавленням волі, це зовсім не означає, що засуджена до нього особа в усіх без винятку випадках повинна його відбувати до кінця свого життя. Інакше кажучи, довічний характер даного покарання не є абсолютним, оскільки у передбачених законом випадках можлива його заміна іншим видом покарання. Так, ч. 2 ст. 87 КК України встановлює, що актом помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі строком не менш як 25 років. Можлива заміна судом довічного позбавлення волі іншим видом покарання. Так, ч. 5 ст. 80 КК України встановлює, що якщо суд не визнає за можливе застосувати до особи, засудженої до довічного позбавлення волі, давність виконання обвинувального вироку, то це покарання замінюється позбавленням волі на певний строк. Замінюється воно іншим видом покарання

і тоді, коли санкція статті, за якою була засуджена особа, уже не передбачає такого покарання (ч. 3 ст. 74 КК України). З огляду на наведене слід визнати не зовсім точним висловлене у літературі твердження, що до засуджених до довічного позбавлення волі не застосовується заміна цього покарання «судом на будь-яке інше» [6, с. 290].

Отже, проблема з відбуванням довічного позбавлення волі, однозначно, є. Але вирішення питань про звільнення від довічного позбавлення волі потрібно починати не з місць його відбування, а з самого «початку»: з переліку злочинів, за вчинення яких можливе призначення найтяжчого виду покарання та глибокого вивчення осіб, до яких воно призначається.

Обставиною, що обумовлює призначення покарання у виді довічного позбавлення волі і в той же час зауважує на неможливість досягнення мети покарання шляхом застосування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, є «надзвичайно» високий ступінь суспільної небезпеки вчиненого злочину і особи злочинця. «Надзвичайність» суспільної небезпеки вчиненого злочину передбачається сукупністю усіх зібраних у кримінальному провадженні даних, які стосуються вчиненого злочину, особи винного і обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання. На таку «надзвичайну» небезпеку можуть вказувати: – множинність, зокрема сукупність, повторність чи рецидив учинених особою злочинів; – наявність у вчиненому діянні декількох ознак відповідного складу злочину; – відсутність жодної з обставин, які пом'якшують покарання; – наявність однієї або декількох обставин, які обтяжують покарання. На нашу думку, застосування такого виду покарання, як довічне позбавлення волі, на сучасному етапі розвитку українського суспільства є набагато доцільнішим ніж застосування смертної кари, оскільки кожна людина має право на життя. Такий вид покарання, як смертна кара, суперечить ст. 27 Конституції України та є порушенням Загальної декларації прав людини.

Список використаних джерел

1. Беца А. В. Пожизненное заключение: каким ему быть? Зеркало недели. Украина. №35, 29 августа 1997.
2. Дементьев С. И. Лишение свободы как мера уголовного наказания. Краснодар. 1977. 220 с.
3. Кирись Б.О. Покарання, що полягає у довічному позбавленні засудженого свободи, у кримінальному законодавстві зарубіжних країн. Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2010. №2. С. 269.
4. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Мостепанюк Л.О. Довірче позбавлення волі як вид кримінального покарання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ. 2005. 16 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина. П.П. Андрушко [та ін.]. Інститут Генеральної прокуратури України, Український інформаційно-правовий центр. К.: Форум. 2001. 393 с.